

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ:

- БГ *Буковинські говірки*. Хрестоматія діалектних текстів / упоряд. Н.О. Руснак, Н.В. Гуйванюк, В.Є. Бузинська. Чернівці, 2006.
- ГЧЗ *Говірки* Чорнобильської зони. Тексти / за ред. П.Ю. Гриценка. Київ, 1996.
- УГПЗН *Українські говірки південно-західного наріччя*: Тексти / упоряд. Н.М. Глібчук. Львів, 2005.
- УГР *Павлюк М., Робчук І.* Українські говори Румунії. Діалектні тексти. Едмонтон; Львів; Нью-Йорк; Торонто, 2003.
- ФС *Фразеологічний словник української мови* / Уклад.: В.М. Білоноженко та ін. Київ, 1993.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коваленко Н. Д. Текст як джерело вивчення процесів фразеотворення. *Contemporary issues in philological sciences: experience of scholars and educationalists of Poland and Ukraine*. Lublin, 2017.
2. Коваленко Н. Д. Формування діалектної текстотеки: проблема інформаційної достатності. *Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій* / Інститут української мови НАН України. Київ, 2015.
3. Ужченко В. Д. Східноукраїнська фразеологія : монографія. Луганськ, 2003.
4. Эмирова А. М. Русская фразеология в коммуникативном аспекте. Ташкент, 1988.

УДК 811.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.1.6>

ОСОБЛИВОСТІ ВІДМІНЮВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ГІДРОНІМІВ ЖІНОЧОГО РОДУ ПЕРШОЇ ВІДМІНИ М'ЯКОЇ ГРУПИ

FEATURES OF DECLENSION OF UKRAINIAN FEMININE HYDRONYMS FIRST DECLINATION OF THE SOFT GROUP

Кучмак К.І.,

orcid.org/0000-0002-1921-6309

аспірантка кафедри української мови та журналістики

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

У статті розглянуто історію становлення м'якої групи іменників першої відміни, висвітлено основні чинники, що впливають на морфологічну парадигматику гідронімів, які в українській мові відмінюють за зразком першої відміни м'якої групи, оскільки відмінкові парадигми українських власних назв водних об'єктів описано фрагментарно, зокрема не досліджено їхню специфіку в контексті сучасної мовознавчої науки. До іменників першої відміни м'якої групи зараховано українські власні назви водних об'єктів з м'якою приголосною фонемою основи, відмінкові форми яких визначають морфологічні (маркованість категорією жіночого роду; однотипність відмінкових форм); акцентуаційний (однаковий нерухомий наголос на основі та на флексії у відмінкових формах однини); різна графічна презентація флексій (родовий, давальний, орудний, місцевий, кличний відмінки однини); морфонологічний (чергування м'яких і твердих приголосних фонем) релевантні фактори. У процесі дослідження використано комплексну методику, що об'єднує різні методи та прийоми, основними з яких є описовий, зіставний і метод кількісних підрахунків. Виокремлено 4 елементарних парадигматичних класи (ЕПК) українських власних назв водних об'єктів жіночого роду першої відміни м'якої групи з урахуванням власне 4 критеріїв: наголошення, наявності лише форм однини, графічна презентація відмінкових закінчень, чергування м'яких і твердих приголосних фонем (/л'/-л/, /н'/-н/, /р'/-р/, /т'/-т/, /ц'/-ц/) у формі орудного відмінка однини перед закінченням -єю. Морфологічна парадигматика українських гідронімів жіночих роду першої відміни м'якої групи потребує комплексного аналізу та системного опису, урахуовуючи сучасні підходи, вплив екстра- та інтралінгвальних чинників.

Ключові слова: відмінювання, елементарний парадигматичний клас, морфологічна парадигматика, неповна числова парадигма, схема наголосу, чергування приголосних фонем.

The article analyzes the inflectional paradigm of Ukrainian feminine hydronyms, which are declined according to the pattern of the first declination of a soft group because in the process of inflection Ukrainian hydronyms show a number of case features that distinguish them from other nouns. It is identified the main factors influencing the morphological paradigm of Ukrainian hydronyms, as case paradigms of Ukrainian proper names of water bodies are described in fragments, in particular, their specificity in the context of modern linguistics. It defines relevant factors for highlighting the morphological paradigms of the studied hydronyms, such as the nominal type of declination; generic affiliation (labelling category of feminine gender); attribution to the propriative class of hydronyms, respectively - belonging to the category of non-beings; one-type accentuation (fixed emphasis on the basis, fixed emphasis on inflection); the formation of incomplete paradigms (hydronyms are usually distinguished only in the singular); common endings in case forms; different graphic presentation of inflections; the alternation of soft and hard phonemes; it analyzes case inflections of feminine hydronyms

of first declination of a soft group in the singular form (-a in the nominative case, -i or -ī in the genitive case, -i or -ī in the dative case, -y in the accusative case, -eю in the instrumental case, -i or -ī in the prepositional case, -e in the vocal case). The author analyzes 4 elementary paradigmatic classes of feminine hydronyms of first declination of a soft group in the singular form in the modern Ukrainian literary language taking into account a number of relevant factors: morphological, accentuating, morphonological. The morphological paradigm of hydronyms for the designation of feminine of first declination of a soft group requires a detailed study and systematic description, taking into account modern approaches, extra- and intralingual factors.

Key words: declination, elementary paradigmatic class, morphological paradigmatic, incomplete numerical paradigm, chart of accent, alternation of consonantal phonemes.

Постановка проблеми в загальному вигляді та обґрунтування її актуальності. Словозміну іменника в сучасній українській мові ґрунтовно описували на всіх етапах розвитку українського мовознавства. Різні аспекти іменникової словозміни української мови, зокрема першої відміни м'якої групи, досліджували С. П. Бевзенко, О. В. Болюх, Л. А. Булаховський, І. Р. Вихованець, А. П. Загнітко, Ю. О. Карпенко, С. Л. Ковтюх, І. Г. Матвіяс, М. Я. Плющ, С. П. Самійленко, Є. К. Тимченко, Ю. В. Шевельов та інші. Серед інших аспектів на певні відмінкові форми власних назв водних об'єктів звертали увагу С. О. Вербич, О. П. Карпенко, В. В. Лучик, Л. Т. Масенко, І. В. Муромцев, Я. П. Редька, О. С. Стрижак, З. Т. Франко, В. П. Шульгач та інші.

Але й донині залишаються малодослідженими питання про парадигматичні зразки відмінювання гідронімів першої відміни м'якої групи, що й зумовило актуальність статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Змістовними працями, у яких вивчено питання відмінювання онімів, є дисертація С. Л. Ковтюх «Становлення системи словозміни ойконімів української мови» (1997) [3] та монографія С. Л. Ковтюх, О. М. Кашталян «Словозмінна парадигматика українських прізвищ» (2012) [5]. Граматичні особливості гідронімів, зокрема й деякі словозмінні форми, досліджувала З. Т. Франко [3]. Укладено «Словник гідронімів України», «Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина» тощо. Фундаментальною працею, у якій вивчено й упорядковано назви як протічних, так і непротічних вод, є наукова розвідка А. І. Кривульченка «Водні об'єкти Кіровоградської області» (2011). Проте відсутні наукові праці, присвячені вивченню словозміни українських власних назв водних об'єктів. У більшості лексикографічних праць (наприклад, у праці А. І. Кривульченка «Водні об'єкти Кіровоградщини», «Словнику мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина», Додатку 3 «Гідрографічний словник (водойми України)» до «Великого тлумачного

словника сучасної української мови» (2005) реєстрове слово має закінчення називного відмінка з відповідним наголосом, який не завжди зафіксований. У частині джерел подано закінчення родового відмінка. Але в жодних наукових джерелах не зафіксовано форм інших непрямих, окрім родового, відмінків гідронімів.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити морфологічну парадигматику гідронімів першої відміни м'якої групи. Щоб реалізувати цю мету, необхідно розв'язати такі завдання: 1) прослідкувати історію становлення м'якої групи іменників першої відміни; 2) охарактеризувати чинники, актуальні для морфологічної парадигматики гідронімів першої відміни м'якої групи; 3) визначити кількість елементарних парадигматичних класів (ЕПК) досліджуваного класу пропріативів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історично до іменників м'якої групи першої відміни належать субстантиви колишніх -jā-основ, їхня «давня система флексій... збереглася найповніше, хоч і зазнала, звичайно, певних змін» [1, с. 50]. Також український мовознавець С. П. Бевзенко акцентує увагу на тому, що «окрема група іменників -ī-осн. перейшла в категорію -jā-осн., прийнявши замість -ь флексію -я (-а): пісня (< пѣснь)... і т. д.» [1, с. 52]. Професор І. Г. Матвіяс зазначає, що «іменники, які колись у наз. відм. одн. з на закінчувались на -і (пустыни, рабыни та і под.), вже в давньоруській літературній мові мали флексію -а (орфографічно -я) за аналогією до інших іменників -jā-основ» [7, с. 45].

Традиційно до першої відміни м'якої групи зараховують власні назви водних об'єктів жіночого, які в називному відмінку однини мають закінчення -а (орфографічно -я) із м'якою приголосною фонемою основи. Наша картотека нараховує 172 гідроніми, які відмінюються за зразком першої відміни м'якої групи: *Бадя* (СМУ, с. 402), *Бургеля* (СМУ, с. 314), *Вабля* (ГС, с. 1713), *Вілія* (ГС, с. 1713), *Вустя* (ВОК, с. 49), *Гаравиця* (СМУ, с. 24), *Грєзля* (ГС, с. 1713), *Давільниця* (СМУ, с. 30), *Дригєня* (ВОК, с. 60), *Ємхінця* (СМУ, с. 130), *Жижія* (ГС, с. 1713), *Зачорновіця*

(СМУ, с. 41), *Зінчіця* (ГС, с. 1713), *Іршіця* (ГС, с. 1713), *Княжіця* (СМУ, с. 46), *Крёмниця* (СМУ, с. 50), *Латівня* (ГС, с. 1714), *Локня* (ГС, с. 1714), *Мазниця* (ВОК, с. 94), *Мельниця* (ГС, с. 1714), *Нагавіця* (СМУ, с. 67), *Невдобиця* (СМУ, с. 67), *Овсяниця* (СМУ, с. 275), *Олешня* (ГС, с. 1714), *Пертніця* (ГС, с. 1714), *Пожня* (ГС, с. 1714), *Ратиця* (СМУ, с. 214), *Рибальня* (СМУ, с. 359), *Селиця* (СМУ, с. 90), *Совіця* (ГС, с. 1715), *Терёбля* (ГС, с. 1715), *Тростяніця* (ГС, с. 1715), *Ушіця* (ГС, с. 1715), *Хмилярня* (СМУ, с. 300), *Хотімля* (ГС, с. 1715), *Чичиклія* (ГС, с. 1715), *Чорніця* (ВОК, с. 157), *Шиховіця* (СМУ, с. 107).

Назви водних об'єктів зазвичай відмінюють тільки в однині, що свідчить про наявність неповної парадигми. Неповна словозмінна парадигма гідронімів першої відміни м'якої групи характеризується 7 відмінковими графемами. Для українських власних назв водних об'єктів жіночого роду першої відміни м'якої групи характерні такі закінчення: називний відмінок – **-а** (орфографічно **-я**), родовий відмінок – **-і** або **-ї**, давальний відмінок – **-і** або **-ї**, знахідний відмінок – **-у** (орфографічно **-ю**), орудний відмінок – **-ею** або **-єю** (орфографічно **-єю**), місцевий відмінок – **-і** або **-ї**, кличний відмінок – **-е** або **-е** (орфографічно **-е**). *Вілія* на Білогірищині тече через Зінки і Загреблю, а на Ізяславищині — Долоччя, Кунів, Антонівку і Кам'янку (Говорун, Тимошук, с. 11). Середня течія *Вілії* якраз протікає кордоном між Хмельниччиною і Рівненщиною (Говорун, Тимошук, с. 11). Люди в пам'ять про дівчину-чарівницю назвали нове русло *Брусницею*, а згодом і село так найменували (з інтернет-видання). Земноводні водно-болотного зооценозу на *Вілії* особливо численні у весняно-літній час, коли жаби озерні, ставкові, гостроморді і трав'яні, кумки червоночереві, ропухи зелені і сірі, часничниці, тритони гребінчасті і звичайні досягають максимальної чисельності (Говорун, Тимошук, с. 12).

Акцентуація є одним із головних чинників, який впливає на морфологічну парадигматику українських власних назв водних об'єктів. Уперше дослідження наголосу здійснив мовознавець О. О. Потєбня, його обґрунтування щодо наголосу в системі відмінювання є важливими донині. Науковець Л. А. Булаховський зазначав, що український наголос «не являє собою чогось усталеного» [2, с. 3].

А. П. Медушевський стверджує, що «поняття нерухомого й рухомого наголосу з погляду фонологічного і морфонологічного іноді не збігаються. Якщо наголос припадає на різні фонемі, то він з погляду фонологічного є рухомим. З погляду ж

морфонологічного такий наголос вважатиметься рухомим лише за умови, коли ці дві фонемі входять до різних морфем, якщо ж наголос переміщатиметься в межах однієї морфемі, то він вважатиметься нерухомим» [8, с. 29]. Отже, А. П. Медушевський конкретизує, що «якщо в усіх формах даного слова словесний наголос припадає на ту саму морфему, то він вважається нерухомим; якщо наголос міняє місце в межах одного слова, то він є рухомим» [8, с. 29].

У системі словозміни українських власних назв водних об'єктів першої відміни м'якої групи, що відмінюються тільки в однині, виокремлено дві акцентуаційні парадигми:

1) переважна більшість гідронімів репрезентована у всіх відмінкових формах із наголошеною основою (у називному відмінку – *Бобриц-я*, у родовому відмінку – *Бобриц-і*, у давальному відмінку – *Бобриц-і*, у знахідному відмінку – *Бобриц-ю*, в орудному відмінку – *Бобриц-ею*, у місцевому відмінку – *на, у (в), при, по Бобриц-і*, у кличному відмінку – *Бобриц-е*);

2) з наголошеним закінченням (у називному відмінку – *В'язівн-я*, у родовому відмінку – *В'язівн-і*, у давальному відмінку – *В'язівн-і*, у знахідному відмінку – *В'язівн-ю*, в орудному відмінку – *В'язівн-ею*, у місцевому відмінку – *на, у (в), при, по В'язівн-і*, у кличному відмінку – *В'язівн-е*).

Частина аналізованого матеріалу (78 назв, 45% від загальної кількості гідронімів першої відміни м'якої групи) має формант **-иц(я)**, що в сучасній українській літературній мові має високу продуктивність і є багатозначним.

Іменники з формантом **-иц'** мають різну акцентуацію, проте, як зазначає Л. А. Булаховський, частіше в них наголошується суфікс [2, с. 11].

Проаналізувавши дані про словозміну українських власних назв водних об'єктів на **-иц(я)** в праці А. І. Кривульченка «Водні об'єкти Кіровоградщини», «Словнику мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина» та в Додатку 3 «Гідрографічний словник (водойми України)» до «Великого тлумачного словника сучасної української мови» (2005), робимо висновок, що у всіх відмінкових формах однини наголошена основа: *Бистріця* (ГС, с. 1713), *Брудніця* (СМУ, с. 15), *Брусніця* (ГС, с. 1713), *Брушніця* (ГС, с. 1713), *Верещіця* (ГС, с. 1713), *Вікніця* (ГС, с. 1713), *Глуніця* (СМУ, с. 25), *Дубовіця* (СМУ, с. 34), *Зачорновіця* (СМУ, с. 41), *Зеленіця* (ГС, с. 1713), *Княжіця* (СМУ, с. 46), *Криніця* (ВОК, с. 85), *Лисіця* (СМУ, с. 56), *Міловіця* (СМУ, с. 63), *Плетеніця* (СМУ, с. 393),

Синіця (ГС, с. 1715), *Століця* (СМУ, с. 96), *Чорніця* (ВОК, с. 157).

Варто зазначити, що для гідронімів жіночого роду першої відміни м'якої групи з кінцевою приголосною фонемою основи /й/ для родового, давального, орудного, місцевого, кличного відмінків однини притаманна інакша графічна презентація відмінкових закінчень (*Вакáниця* – *Вакáницї* – *Вакáнциєю* – на, у (в), при, по *Вакáницї* – *Вакáнциє*; *Вілія* – *Вілії* – *Вілією* – на, у (в), при, по *Вілії* – *Віліє*; *Громоклія* – *Громоклії* – *Громоклією* – на, у (в), при, по *Громоклії*, *Громокліє*; *Жижія* – *Жижії* – *Жижією* – на, у (в), при, по *Жижії* – *Жижіє*; *Зуя* – *Зуї* – *Зуєю* – на, у (в), при, по *Зуї* – *Зує*; *Немія* – *Немії* – *Немією* – на, у (в), при, по *Немії* – *Неміє*; *Ода́я* – *Ода́ї* – *Ода́ї* – *Ода́єю* – на, у (в), при, по *Ода́ї* – *Ода́є*).

Для відмінювання гідронімів жіночого роду першої відміни м'якої групи характерне чергування м'якої/твердої приголосних фонем (/л'/-л/, /н'/-н/, /р'/-р/, /т'/-т/, /ц'/-ц/) у формі орудного відмінка однини перед закінченням -ею: /л'/-л/ (*Булац́еля* – *Булац́елею*; *Бурѓеля* – *Бурѓелею*), /н'/-н/ (*Верес́ня* – *Верес́нею*; *Віш́ня* – *Віш́нею*), /р'/-р/ (*Гі́ря* – *Гі́рею*; *Зу́бря* – *Зу́брею*); /т'/-т/ (*Ву́стя* – *Ву́стею*), /ц'/-ц/ (*Чорні́ця* – *Чорні́цею*; *Шихові́ця* – *Шихові́цею*). Подібне чергування спостережене у формі кличного відмінка однини перед флексією -е: *Булац́еля* – *Булац́еле*, *Бурѓеля* – *Бурѓеле*, *Верес́ня* – *Верес́не*, *Віш́ня* – *Віш́не*, *Гі́ря* – *Гі́ре*, *Зу́бря* – *Зу́бре*, *Ву́стя* – *Ву́сте*, *Чорні́ця* – *Чорні́це*, *Шихові́ця* – *Шихові́це*.

У статті «Система чинників для визначення словозмінних парадигм іменників у сучасній українській літературній мові» дослідниця С. Л. Ковтюх, вивчаючи систему чинників для визначення відмінкових парадигм іменників у сучасній українській літературній мові, усього виокремлює 33 критерії, серед яких визначає основні (обов'язкові) та додаткові (факультативні), до останніх зараховує ті, що значно рідше впливають на словозміну субстантивів [4, с. 87]. З них для встановлення елементарних парадигматичних класів гідронімів першої відміни м'якої групи важливими є такі:

- 1) частиномовна належність до іменників;
- 2) іменниковий тип відмінювання;
- 3) граматичні значення морфологічних категорій (належність до пропріативного класу гідронімів, відповідно – віднесеність до категорії неістот, жіночого роду, першої відміни, м'якої групи відмінювання);

4) словотвірний;

5) спільність флексивних рядів;

6) різна буквена презентація флексій родового, давального, орудного, місцевого, кличного відмінків однини;

7) неповна парадигма;

8) однакове наголошування слівформ у межах парадигми;

9) однакові чергування приголосних фонем.

Ураховуючи релевантні чинники виокремлення парадигм українських власних назв водних об'єктів першої відміни м'якої групи, визначено 4 елементарних парадигматичних класи.

ЕПК № 1 (Балінниця) охоплює 148 назв (86% від загальної кількості досліджених гідронімів), що мають нерухомий наголос на основі. Характерна риса – чергування м'якої/твердої приголосних фонем (/л'/-л/, /н'/-н/, /р'/-р/, /т'/-т/, /ц'/-ц/) у формі орудного відмінка однини перед закінченням -ею: *Балінниця* – *Балінницею*, *Даві́льниця* – *Даві́льницею*, *Доцáнниця* – *Доцáнницею*, *Ємхíня* – *Ємхíнею*, *Іри́щя* – *Іри́щею*, *Кабі́ця* – *Кабі́цею*, *Калі́виця* – *Калі́вицею*, *Латі́вня* – *Латі́внею*, *Лáториця* – *Лáторицею*, *Малі́ниця* – *Малі́ницею*, *Мель́ниця* – *Мель́ницею*.

ЕПК № 2 (Вакáниця) включає 11 назв (6,4% від масиву гідронімів жіночого роду першої відміни м'якої групи): *Вакáниця*, *Вілі́я*, *Громоклі́я*, *Зу́я*, *Немі́я*, *Ода́я*, *Саха́рія*, *Солокі́я*, *Сугоклі́я*, *Ту́р'я*, *Чичиклі́я*, у яких нерухомий наголос на основі та інше графічне вираження флексій форми родового, давального, місцевого – -і (орфографічно -ї), орудного – -ею (орфографічно -єю), кличного відмінків однини – -е (орфографічно -є): *Саха́рія* – *Саха́рії* – *Саха́рією* – на, у (в), при, по *Саха́рії* – *Саха́ріє*; *Солокі́я* – *Солокі́ї* – *Солокі́ї* – *Солокі́єю* – на, у (в), при, по *Солокі́ї* – *Солокі́є*; *Сугоклі́я* – *Сугоклі́ї* – *Сугоклі́ї* – *Сугоклі́єю* – на, у (в), при, по *Сугоклі́ї* – *Сугоклі́є*; *Чичиклі́я* – *Чичиклі́ї* – *Чичиклі́ї* – *Чичиклі́єю* – на, у (в), при, по *Чичиклі́ї* – *Чичиклі́є*.

ЕПК № 3 (Бадя́) охоплює 9 назв (5,2% від загальної кількості досліджених українських власних назв водних об'єктів жіночого роду першої відміни м'якої групи): *Бадя́*, *Бря́*, *В'язі́вня*, *Жито́мля*, *Запа́дня*, *Парня́*, *Побі́чня*, *Свиня́*, *Тня́*, що мають нерухомий наголос на флексії, чергування м'якої/твердої приголосних фонем (/л'/-л/, /н'/-н/, /р'/-р/, /т'/-т/, /ц'/-ц/) у формі орудного відмінка однини перед закінченням -ею: *Бадя́* – *Бадя́ю*, *Бря́* – *Бря́ю*, *В'язі́вня* – *В'язі́внею*, *Жито́мля* – *Жито́млею*, *Запа́дня* – *Запа́днею*, *Парня́* – *Парне́ю*, *Побі́чня* – *Побі́чнею*, *Свиня́* – *Свине́ю*, *Тня́* – *Тне́ю*.

За зразком **ЕПК № 4 (Жижія)** відмінюється 3 назви (1,7% від загальної кількості досліджених гідронімів): *Жижія, Течія, Турія*, що мають нерухомий наголос на флексії та репрезентовані іншим орфографічним вираженням закінчень у родовому, давальному, орудному, місцевому, кличному відмінках однини: *Жижія – Жижії – Жижії – Жижією – на, у (в), при, по Жижії – Жижіє; Течія – Течії – Течії – Течією – на, у (в), при, по Течії – Течіє; Турія – Турії – Турії – Турією – на, у (в), при, по Турії – Туріє*.

У процесі порівняльного аналізу гідронімів, розміщених у Додатку 3 «Гідрографічний словник (водойми України)» до «Великого тлумачного словника сучасної української мови» (2005) зазначено, що гідроніми *Лунгуця, Луця* – мають наголос на флексії (ГС, с. 1714). Ці самі гідроніми у «Словнику гідронімів України» (1979) мають наголос на основі – *Лунгуця, Луця* (СГУ, с. 331). В електронному виданні «Словники України» гідронім *Луця* також засвідчено з наголосом на основі (СУ 3.2). На наш погляд, Додаток 3 «Гідрографічний словник (водойми України)» до «Великого тлумачного словника сучасної української мови» (2005) потребує перегляду та деяких уточнень.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті прослідковано історію становлення м'якої групи іменників першої відміни, проаналізовано головні чинники визначення морфологічних парадигм назв водних об'єктів жіночого роду першої відміни м'якої групи: частиномовна належність, іменниковий тип відмінювання;

родова віднесеність (маркованість категорією жіночого роду); належність до пропріативного класу гідронімів, відповідно – віднесеність до категорії неістот; утворення неповних словозмінних парадигм; однотипність відмінкових флексій; тотожність акцентуаційних парадигм (однаковий нерухомий наголос на основі та на флексії у відмінкових формах однини); морфологічні явища, що виникають в основі лексем під час словозміни: (чергування м'якої/твердої приголосних фонем (/л'/-/л/, /н'/-/н/, /р'/-/р/, /т'/-/т/, /ц'/-/ц/) у формі орудного відмінка однини перед закінченням **-єю**).

Отже, гідроніми жіночого роду першої відміни м'якої групи поділено на 4 ЕПК з урахуванням власне 4 критеріїв: наголошення, наявності лише форм однини, графічна презентація відмінкових закінчень, чергування приголосних фонем. Гідроніми, що належать до **ЕПК № 1 (Балінниця), ЕПК № 2 (Ваканція)** мають нерухомий наголос на основі; оніми **ЕПК № 3 (Бадя), ЕПК № 4 (Жижія)** характеризуються наголошенням закінченням. Варто відзначити, що для **ЕПК № 2 (Ваканція), ЕПК № 4 (Жижія)** характерна така графічна презентація флексій: родовий – **-ї**, давальний – **-ї**, орудний – **-єю**, місцевий – **-ї**, кличний відмінки однини – **-є**. Чергування м'якої з твердою приголосних фонем характерне для **ЕПК № 1 (Давільниця)** та **ЕПК № 3 (Бадя)**. Словозмінна парадигматика власних назв водних об'єктів потребує комплексного детального вивчення з урахуванням новітніх підходів у мовознавстві.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

Говорун, Тимошук – Говорун В. Д., Тимошук О. О. Річки Хмельниччини : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Хмельницький : Поліграфіст, 2010. 240 с.

ГС – Гідрографічний словник (водойми України). *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, ІРПІНЬ : ВТФ «Перун», 2005. С. 1713–1715.

Кривульченко – Кривульченко А. І. Водні об'єкти Кіровоградської області. Частина І. Словник водних об'єктів. Частина ІІ. Атлас гідрографічної мережі. Класифікатор водотоків. Водосховища : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2011. 356 с.

СМУ – Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина / ред., передмова О. П. Карпенко ; уклад. І. М. Железняк, В. В. Лучик, Т. І. Поляруш, О. С. Стрижак, В. П. Шульгач. Київ : Обереги, 2004. 448 с.

СГУ – Словник гідронімів України / уклад. І. М. Железняк та ін. ; за ред. К. К. Цілуйка. Київ : Наукова думка, 1979. 781 с.

СУ – Словники України – інтегрована лексикографічна система, версія 3.2 : словозміна, транскрипція, фразеологія, синонімія, антонімія / В. А. Широков та ін. ; НАН України. Український мовно-інформаційний фонд. : Довіра, 2001–2022. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> (дата звернення: 14.02.2022).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

Авдєєва С. Л. – Див.: Ковтюх С. Л.

1. Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови (Нариси із словозміни та словотвору). Ужгород : Закарпатське обл. вид-во, 1960. 416 с.

2. Булаховський Л. А. Український літературний наголос (характеристика норми). Київ : Радянська школа, 1947. 56 с.

1. Ковтюх С. Л.
2. Авдеева С. Л. Становлення системи словозміни ойконімів української мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 1997. 253 с.
3. Ковтюх С. Л. Система чинників для визначення словозмінних парадигм іменників у сучасній українській літературній мові. *Граматичний простір сучасної лінгвоукраїністики* : науковий збірник Катерині Григорівні Городенській / Інститут української мови НАН України ; упорядн. : Н. Г. Горголюк, Л. М. Колібаба, В. М. Фурса. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 85–99. (Серія «Глибини рідної мови...»)
4. Ковтюх С. Л., Кашталян О. М. Словозмінна парадигматика українських прізвищ : монографія. Кіровоград : ПОЛІМЕД-Сервіс, 2012. 258 с.
5. Франко З. Т. Граматична будова українських гідронімів : монографія. Київ : Наукова думка, 1979. 184 с.
6. Матвіяс І. Г. Іменник в українській мові. Київ : Рад. школа, 1974. 184 с.
7. Медушевський А. П. Складовий і словесний наголос української мови. *Українська мова і література в школі*. 1972. № 9. С. 26–34.

УДК 81'42:61-048.38

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.1.7>

РЕВІТАЛІЗАЦІЯ ПИТОМИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ЛЕКСЕМ У НАУКОВОМУ МЕДИЧНОМУ ДИСКУРСІ

REVITALIZATION OF SPECIFIC NATIONAL LEXEMES IN SCIENTIFIC MEDICAL DISCOURSE

Лещенко Т.О.,

orcid.org/0000-0003-4682-3734

кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства та гуманітарної підготовки
Полтавського державного медичного університету

Жовнір М.М.,

orcid.org/0000-0001-8498-9802

викладач кафедри українознавства та гуманітарної підготовки
Полтавського державного медичного університету

У праці зосереджено увагу на науковому стоматологічному дискурсі. Простежено недостатність потужної теоретико-методологічної наукової бази стоматологів, солідного фактажу і багаторічного досвіду роботи за фахом, довготривалої практичної й пошукової роботи для забезпечення належної подачі ними наукової інформації, її нормативно вмотивованого мовного оформлення. Акцентовано на важливості оволодіння базовими нормами сучасної української мови, її розгалуженою й кодифікованою терміносистемою. За результатами детального огляду теоретико-методологічних доробків, які стосуються вибору інтернаціонального чи національного шляхів розвитку українського термінологічного континууму, а також наукових праць фахівців медичної галузі як лексичних джерел досліджено кореляцію запозиченого і власне українського в медичній термінології; описано особливості й провідні тенденції терміноутворення в сучасній українській мові й здійснено спробу проаналізувати сучасний науковий медичний дискурс у цьому контексті. Досліджено специфіку використання питомих лексем у сфері стоматологічного дискурсу, оприятлено теоретико-методологічні основи нормування мови науки. Авторками акцентовано на важливості й доречності повернення до активного словника питомих національних слів; проаналізовано наукове мовлення й проінтерпретовано його специфіку; аргументовано доцільність ревіталізації українських слів, зокрема й термінів, і запропоновано до вжитку вибудовані на українському мовному матеріалі питомі лексеми – еквіваленти узвичаєним мовною практикою термінам із галузі медицини і стоматології. Указано на особливості функціонування стоматологічних терміноодиниць у зразках фахового стоматологічного наукового тексту – доповідях, лекціях, статтях, монографіях, посібниках, довідниках, підручниках тощо – від дискурсивних взірців нормативності, стильової досконалості й термінологічної точності. У праці використано загальнонаукові (індукція, дедукція, аналіз, синтез, спостереження, порівняння, узагальнення), і власне лінгвістичні методи й прийоми.

Ключові слова: дискурс, медичний дискурс, термін, мовна норма, ревіталізація.

The article provides an attempt to reveal and analyze scientific dental discourse. Not only factual accuracy and scrupulousness of a scientist testify to his high professionalism and professional competence is important. It was convinced that level of mastery of language skills greatly influences the adequacy of the perception of information in